

Danuta Kądziołka

ORCID: 0009-0000-0599-2481

Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

Edukacja domowa szansą na rozwój metauczenia się. Biograficzna perspektywa mamy-edukatorki

Home Education as an Opportunity for the
Development of Metacognition:
A Biographical Perspective of a Mother-Educator

ABSTRACT

The aim of this study was to explore the impact of home education on the development of metacognitive skills in children viewed through the lens of a mother who practices this form of teaching. The research focused on identifying the motivations behind the mother's decision to pursue home education, the organization of the teaching process, and the strategies she employs. A qualitative research methodology was adopted, utilizing the biographical method, including narrative interviews and proxemic analysis to gain a comprehensive understanding of the participant's experiences.

The findings indicate that home education fosters the development of metacognitive skills, enabling children to gain a deeper awareness of their cognitive processes and to enhance abilities such as critical thinking and self-reflection. Based on the analysis of the mother's experiences, practical recommendations are proposed for parents and educators in supporting the development of metacognitive skills in a home education setting.

KEYWORDS

home education,
metacognitive
skills, competence
development, self-
directed learning,
biographical method

SŁOWA KLUCZOWE

edukacja domowa,
metauczenie się,
rozwój kompetencji,
samodzielne
uczenie się, metoda
biograficzna

SPI Vol. 27, 2024/4
e-ISSN 2450-5366

DOI: 10.12775/SPI.2024.4.003
Nadesłano: 26.08.2024
Zaakceptowano: 08.11.2024

ABSTRAKT

Celem badania było zrozumienie, w jaki sposób edukacja domowa wpływa na rozwój kompetencji metauczenia się u dzieci, z perspektywy matki, która prowadzi taki sposób nauczania. Badanie koncentrowało się na zidentyfikowaniu motywacji, które skłoniły matkę do podjęcia edukacji domowej, analizie sposobu organizacji tego procesu oraz strategii stosowanych przez matkę-edukatorkę. Przeprowadzono badania jakościowe w oparciu o metodę biograficzną, wykorzystując wywiad narracyjny i analizę proksemiczną.

Wyniki badań wskazują, że edukacja domowa sprzyja rozwojowi metauczenia się, umożliwiając dzieciom lepsze zrozumienie własnych procesów poznawczych oraz rozwój takich umiejętności, jak krytyczne myślenie i refleksja nad własnym uczeniem się. Na podstawie analizy doświadczeń matki-edukatorki zaproponowano praktyczne rekomendacje dla rodziców i edukatorów.

Nowa rzeczywistość, nowe oczekiwania edukacyjne

Współczesne społeczeństwo przechodzi dynamiczne zmiany, które wpływają na wszystkie aspekty życia, w tym na system edukacji. Manuel Castells (2024), socjolog znany ze swoich prac na temat społeczeństwa sieciowego, podkreśla, że współczesny świat jest zdominowany przez przepływ informacji i wiedzy, co wymaga od jednostek nowego rodzaju kompetencji. W tym kontekście rosnące znaczenie zdobywają takie umiejętności, jak: krytyczne myślenie, zdolność do szybkiego przyswajania nowych informacji, adaptacja do zmieniających się warunków oraz umiejętność selekcjonowania i wykorzystywania informacji pochodzących z różnych źródeł.

Tradycyjny model edukacji, oparty na przekazywaniu wiedzy przez nauczyciela i jej reprodukcji przez ucznia, staje się coraz mniej adekwatny wobec wymagań nowoczesnego społeczeństwa. W niniejszym artykule nie będziemy jednak podejmować dyskusji na temat często poruszany w debacie społecznej, czyli konieczności reformy systemu polskiego szkolnictwa ani też jego krytyki. Zamiast tego skupimy się na ukazaniu konkretnych rozwiązań edukacyjnych, które przynoszą skuteczne efekty w kształceniu kompetencji niezbędnych w XXI wieku.

Zgodnie z analizami Richarda Sennetta (2006), współczesne społeczeństwo wymaga od ludzi elastyczności, kreatywności i umiejętności ciągłego doskonalenia się, co wiąże się z nowym podejściem do edukacji. W rezultacie profil współczesnego ucznia nie powinien być definiowany jedynie przez posiadaną wiedzę, ale przede wszystkim przez zdolność do jej zdobywania i adaptacji do nowych sytuacji.

W odpowiedzi na zmieniające się wymagania edukacyjne w Polsce rośnie zainteresowanie różnymi formami edukacji alternatywnej, które oferują bardziej indywidualne podejście do ucznia. Przykładami takich rozwiązań są szkoły Montessori, które kładą nacisk na rozwijanie samodzielności i odpowiedzialności za własną naukę, czy szkoły waldorfskie, które promują rozwój kreatywności i umiejętności interpersonalnych. Jednak jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się form edukacji alternatywnej jest edukacja domowa, która zyskuje coraz większe uznanie jako skuteczny sposób kształcenia dzieci.

Specyfika edukacji domowej w Polsce

Nauczanie w domu jest najstarszą formą edukacji dzieci, której korzenie sięgają zamierzchłych czasów. Przez wieki, zanim powstały zorganizowane systemy szkolnictwa, rodziny były głównym środowiskiem, w którym dzieci zdobywały wiedzę i umiejętności potrzebne do życia (Jakubiak 2017). Bieg czasu oraz transformacje ustrojowo-społeczne doprowadziły do stopniowej marginalizacji edukacji domowej jako dominującej formy kształcenia dzieci. Model nauczania w domu został stopniowo odsunięty na dalszy plan, a formalna edukacja w szkołach publicznych i prywatnych stała się standardem. Jednak w ostatnich latach, jak pokazują dane z raportów, liczba uczniów objętych edukacją określaną ustawowo jako „edukacja pozaszkolna” – powszechnie znaną jako edukacja domowa – znacząco wzrosła i według prognoz będzie nadal rosła (Ministerstwo Edukacji Narodowej 2020; Stowarzyszenie Edukacji w Rodzinie 2020; Ministerstwo Edukacji i Nauki 2021; Ray 2021).

Wprowadzenie Ustawy o systemie oświaty z 7 września 1991 roku umożliwiło realizację obowiązku szkolnego poza szkołą, tworząc tym samym podstawy prawne dla edukacji domowej. Dzięki tej regulacji rodzice zyskali prawo do organizowania edukacji swoich dzieci zgodnie z ich wartościami i preferencjami. Kolejnym ważnym krokiem

było Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 1999 roku, które formalizowało zasady organizowania nauki poza szkołą, określając m.in. obowiązek przystępowania uczniów do egzaminów klasyfikacyjnych, co nadzorowałoby ich postępy w nauce.

Według raportu Ministerstwa Edukacji Narodowej z 2020 roku liczba dzieci uczących się w systemie edukacji domowej w Polsce zwiększyła się do około 14 tysięcy, co stanowiło niemal dwukrotny wzrost w porównaniu z poprzednimi latami. Raport zatytułowany *Nowa jakość czy patologia? Edukacja domowa w Polsce – raport Fundacji Edukacji Domowej* (Fundacja Edukacji Domowej 2023), opracowany na podstawie statystyk sporządzonych przez Ministerstwo Edukacji i Nauki na zlecenie Fundacji Edukacji Domowej, wskazuje na ciągły wzrost liczby uczniów objętych edukacją domową w ostatnich latach. W 2021 roku wyniosła ona 19 947 uczniów, w 2022 – 31 770, a w roku 2023 – 42 329.

Nowelizacja ustawy Prawo oświatowe z dnia 14 grudnia 2016 roku uprościła procedurę przechodzenia na edukację domową, znosząc wymóg uzyskania opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej, co wcześniej było konieczne, by uzyskać zgodę na nauczanie w domu. W 2021 roku kolejna nowelizacja przepisów (Dz.U. 2021, poz. 1182) zniósła obowiązek meldunku ucznia w województwie, w którym znajduje się nadzorująca szkoła, co przyczyniło się do większej dostępności i mobilności edukacji domowej.

W raporcie *Home Education: The Current Picture – 2019* (Ray 2021), opublikowanym przez amerykański National Home Education Research Institute (NHERI), zauważono, że edukacja domowa zyskuje na popularności również w krajach zachodnich. Prognozy zawarte w tym raporcie sugerują, że liczba uczniów edukowanych w domu będzie nadal się zwiększać, co jest zgodne z globalnymi trendami wskazującymi na rosnące znaczenie alternatywnych form kształcenia.

Przywołane dane i analizy wskazują, że edukacja domowa, choć przez długi czas marginalizowana, przeżywa obecnie renesans. Nauczanie w domu staje się nie tylko alternatywą, ale także skutecznym narzędziem, które pozwala na rozwijanie kompetencji kluczowych w nowoczesnym świecie. Uczniowie mają unikatową możliwość, by w większym stopniu angażować się w proces swojego uczenia się, co sprzyja rozwijaniu umiejętności samodzielnego myślenia i krytycznej refleksji.

Uczyć, jak się nauczyć

Współczesna edukacja stawia wyzwanie nie tylko posiadania konkretnej wiedzy, ale przede wszystkim rozwijania umiejętności samodzielnego uczenia się. W tym kontekście pojawia się termin „metauczenie się”, który odnosi się do procesu zdobywania wiedzy na temat istoty, celów, mechanizmów oraz zewnętrznych i wewnętrznych uwarunkowań związanych z procesem uczenia się (Uszyńska-Jarmoc 2010). Jest to proces nabywania pełnego zrozumienia problematyki uczenia się, który obejmuje również takie aspekty, jak: metapoznanie, metawiedzę, metapamięć i metazdolności.

Zagadnienie to było omawiane podczas panelu rektorskiego „Ewolucja studiów zarządczo-ekonomicznych – kogo i jak kształcić dla potrzeb «popandemicznego» rynku pracy?» w 2021 roku. Paneliści, idąc śladem rektora Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, prof. Stanisława Mazura, uznali metanauczanie za jedno z największych wyzwań stojących przed uczelniami wyższymi. Zdolność ta powinna się stać jednym z filarów nowych kompetencji menedżerskich, na równi z wiedzą merytoryczną, kompetencjami miękkimi oraz postawą społeczną.

Metauczenie się, rozumiane jako umiejętność refleksji nad własnym procesem uczenia się, stanowi fundament nowoczesnej edukacji, zaczynając od jej najwcześniejszych etapów (Uszyńska-Jarmoc 2010). Jest to zdolność, która pozwala uczniom na efektywniejsze przyswajanie wiedzy, lepsze planowanie nauki oraz szybszą adaptację do zmieniających się warunków (Kwieciński 2007). Według Johna Flavella (1979), który wprowadził pojęcie metakognicji, rozwój tej umiejętności odgrywa kluczową rolę w samoregulacji uczenia się, co z kolei prowadzi do bardziej świadomego i skutecznego procesu edukacyjnego.

Badacze wskazują, że współczesna szkoła, której wpływ na proces uczenia się kończy się w określonym momencie życia ucznia, nie przygotowuje go do dalszej, świadomej i autonomicznej nauki, zgodnej z jego możliwościami, zdolnościami i preferencjami poznawczymi (Kwiatkowska, Lewowicki 2010; Klus-Stańska 2010). Można stwierdzić, że wiedza ucznia na temat własnego procesu uczenia się jest zazwyczaj jedynie niezamierzonym efektem kształcenia szkolnego, a motywacja do nauki przez całe życie pozostaje na niskim poziomie.

W kontekście rozwoju metauczenia się edukacja domowa nabiera szczególnego znaczenia. Badania przeprowadzone przez B.D. Raya (2009) wykazują, że uczniowie edukacji domowej często rozwijają te umiejętności w większym stopniu niż ich rówieśnicy z systemu konwencjonalnego. Indywidualne podejście do nauki, elastyczność w organizacji zajęć oraz większa autonomia ucznia w podejmowaniu decyzji edukacyjnych sprzyjają rozwijaniu refleksyjności i umiejętności samodzielnego zarządzania procesem uczenia się.

W Polsce Marek Budajczak (2004), pionier i badacz edukacji domowej, wskazuje, że taki model edukacji umożliwia rozwój metakognicji u dzieci poprzez dostosowanie metod i treści do ich indywidualnych potrzeb, co prowadzi do głębszego zrozumienia przez uczniów ich własnych strategii uczenia się i efektywności. Budajczak podkreśla, że edukacja domowa sprzyja refleksji nad procesami poznawczymi i rozwijaniu umiejętności samodzielnego uczenia się, a także wspiera rozwój autonomii i krytycznego myślenia (Budajczak 2017). W kontekście metakognicji zaznacza on, że uczniowie edukacji domowej nie tylko przyswajają wiedzę, ale uczą się również samodzielnego zarządzania własnym procesem uczenia się, co w systemie szkolnym często bywa ograniczone. Taka forma kształcenia wspiera więc rozwój umiejętności samodzielnego planowania, organizacji i refleksji nad procesem edukacyjnym. Budajczak (2020) rozszerza swoje analizy o badanie wpływu edukacji domowej na rodzinne relacje i rolę rodziców jako edukatorów, podkreślając, że w systemie edukacji domowej dziecko ma możliwość uczenia się nie tylko w ramach szkolnych przedmiotów, ale także w oparciu o wzorce wynoszone z życia rodzinnego. Takie podejście zwiększa świadomość dziecka na temat jego otoczenia i pomaga mu rozwijać kompetencje społeczne i emocjonalne. Edukacja domowa pozwala na bardziej spersonalizowane podejście do rozwoju dziecka i na lepsze zrozumienie jego indywidualnych potrzeb.

Biorąc pod uwagę, że istnieje mało danych opublikowanych na temat edukacji domowej w Polsce, a badania w tej dziedzinie wciąż są nieliczne, warto podkreślić, że te badania, które już istnieją, dotyczą ponadto przede wszystkim kwestii prawnych (Minczanowska 2018; Krawiec, Tłuściak-Deliowska 2020; Stowarzyszenie Edukacji w Rodzinie 2020), motywacji rodziców (Krasuska-Betiuk, Dropia 2021; Lendzion, Wołk 2023) oraz wyników edukacyjnych dzieci

uczonych w domu (Bojarska-Sokołowska 2018). Analizy dotyczą także porównania osiągnięć edukacyjnych uczniów w tym systemie z wynikami ich rówieśników uczęszczających do szkół publicznych (Martin-Chang, Gould, Meuse 2011). Niestety niewiele uwagi poświęcono szczegółowym strategiom nauczania stosowanym przez rodziców w ramach edukacji domowej oraz ich efektywności, co stanowi istotną lukę badawczą. Edukacja domowa oferuje szeroką gamę zasobów i metod nauczania, które mogą być dostosowane do potrzeb każdego dziecka. Dlatego istnieje potrzeba głębszego zrozumienia, jak te metody wpływają na rozwój kompetencji metauczenia się, szczególnie z perspektywy rodziców, którzy pełnią rolę edukatorów.

Cel badań

Celem przedstawionych w niniejszym artykule badań było zrozumienie, w jaki sposób edukacja domowa wpływa na rozwój kompetencji metauczenia się u dzieci z perspektywy matki, która prowadzi taki sposób nauczania.

Aby odpowiedzieć na to pytanie, wskazano potrzebę doprecyzowania celów szczegółowych:

1. Zidentyfikowanie motywacji, które skłoniły matkę do podjęcia decyzji o edukacji domowej.
2. Analiza sposobu organizacji edukacji domowej, strategii stosowanych przez matkę-edukatorkę.
3. Określenie, w jaki sposób metody wykorzystywane w edukacji domowej przyczyniają się do rozwoju umiejętności metauczenia się u dzieci.
4. Opracowanie rekomendacji na podstawie biograficznej analizy doświadczeń matki-edukatorki.

Badanie biografii w oparciu o technikę analizy proksemicznej

Problem badawczy skłonił do przyjęcia jakościowej strategii badawczej, osadzonej w paradygmacie interpretatywnym, co umożliwia elastyczne podejście badawcze i formułowanie pytań badawczych bez potrzeby ich standaryzacji (Konecki 2000; Rubacha 2008; Urbaniak-Zajac 2008; Silverman 2023). Badania jakościowe oferują

możliwość zrozumienia wielu złożonych i niezrozumiałych wcześniej zjawisk oraz odkrywania ukrytych aspektów rzeczywistości edukacyjnej (Rubacha 2003; Urbaniak-Zajac 2008).

W prezentowanym badaniu zastosowano metodę biograficzną jako narzędzie do zbierania i analizy danych. Metoda ta, zgodnie z sugestiami badaczy, może obejmować zarówno całe życie jednostki, jak i konkretny, wybrany obszar jej aktywności. W przypadku tych analiz skupiono się na doświadczeniu matki-edukatorki prowadzącej edukację domową. W trakcie badania przestrzegano zasad etycznych, informując uczestniczkę o celach badania, dobrowolności udziału, poufności informacji (imiona zostały zmienione) oraz sposobie ich wykorzystania (Flick 2012).

W sierpniu 2024 roku przeprowadzono pogłębiony wywiad narracyjny z Edytą, który uwzględniał zasady obowiązujące w metodzie biograficznej. Edyta, 34-letnia absolwentka studiów wyższych z edukacji artystycznej oraz grafiki komputerowej, jest mamą trojga dzieci: 9-letniego Karola, 7-letniej Lidii i 3-letniego Daniela. Dwoje starszych dzieci formalnie uczestniczy w edukacji domowej prowadzonej przez Edytę, która rozpoczęła nauczanie swojego najstarszego syna trzy lata temu, zaczynając od etapu zerówki.

Dwugodzinna rozmowa została nagrana za zgodą badanej, a następnie przetranskrybowana w celu dokładnej analizy, którą przeprowadzono za pomocą techniki analizy proksemicznej autorstwa Zbigniewa Marka i Anny Walulik. Wybór tego sposobu działania pozwala na dogłębną i wszechstronną analizę danych, co jest kluczowe dla zrozumienia badanej problematyki, co zresztą potwierdzają liczne badania przeprowadzone z jej wykorzystaniem (Krysztofik, Piestrzyńska, Walulik 2016; Marek 2017; Mółka, Lasoń 2020; Marek, Walulik 2019, 2020; Przybylska 2020).

W analizie proksemicznej wyróżniane elementy, takie jak aktorzy, miejsca, czas, wartości i oczekiwania, nie tyle tworzą strukturę narracji biograficznych, co pomagają zidentyfikować charakterystyczne dla nich kategorie (Marek, Walulik 2019). Do każdej z tych kategorii przyporządkowane są odpowiednie elementy narracji, zwane „encjami”, które są opisywane za pomocą terminologii używanej przez narratora lub w sposób oddający rozumienie przez niego danej kategorii. Ponadto w analizie te elementy są wzajemnie powiązane, co pozwala

na zidentyfikowanie relacji między nimi, w tym również w sposób graficzny.

Ze względu na ograniczoną objętość tekstu zaprezentowane zostaną jedynie wybrane encje, które najlepiej odnoszą się do omawianej problematyki.

Od nauczania domowego do refleksyjnego uczenia się: Biograficzna analiza rozwoju umiejętności metauczenia się dzieci w edukacji domowej

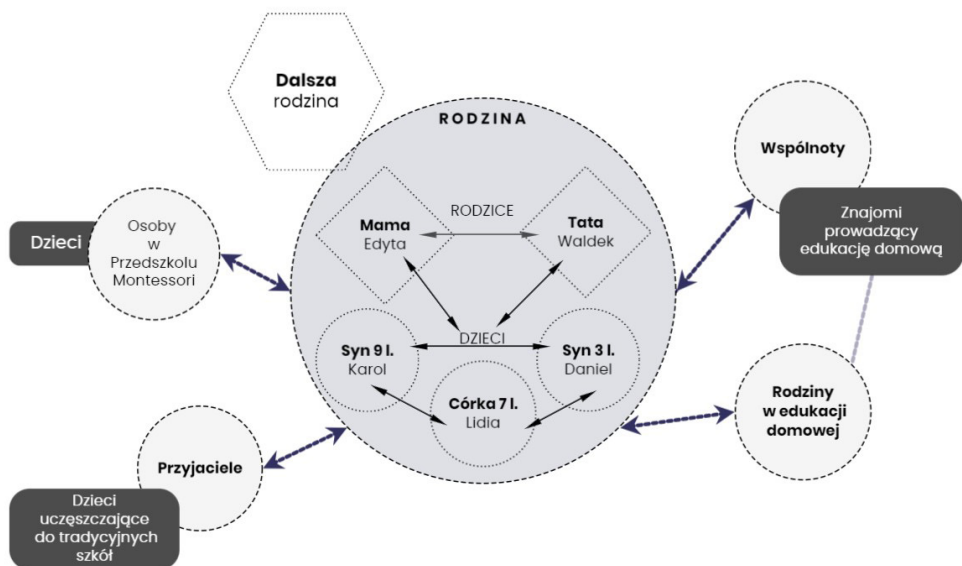
Opowieść narracyjna kobiety realizującej nauczanie swoich dzieci w domu dostarczyła cennych informacji na temat jej życiowych doświadczeń edukacyjnych, motywacji do podjęcia alternatywnego sposobu edukacji potomstwa, sposobów organizacji tego procesu oraz praktycznych wskazówek dla innych rodziców i pedagogów.

Motywacja do rozpoczęcia edukacji domowej

Analiza wywiadu narracyjnego ujawnia szereg czynników, które wpływają na podjęcie decyzji o edukacji domowej. Kluczowym z nich jest funkcjonowanie rodziny oraz jej poszczególnych członków. Wyłonieni „aktorzy” i ich wzajemne powiązania tworzą schemat, który pozwala lepiej zrozumieć ten proces.

W narracji Edyty wyłania się wiele postaci, które miały wpływ na podjęcie decyzji o rozpoczęciu nauczania domowego dzieci. W tym kontekście zidentyfikowano głównie osoby fizyczne. Warto jednak podkreślić, że zgodnie z założeniami analizy proksemicznej wpływ na interpretację zdarzeń mogą mieć również nieosobowe podmioty, którym przypisuje się oddziaływanie na proces decyzyjny (Marek, Wałulik 2019).

Rysunek 1. Aktorzy w narracji mamy-edukatorki



Źródło: opracowanie własne.

Osoby przyczyniające się do podjęcia decyzji o rozpoczęciu edukacji domowej:

- syn Karol: *Ma teraz 9 lat. Formalnie teraz zaczyna trzeci rok edukacji domowej. Jako dziecko był bardzo nieśmiały. Taki niesamowicie wycofany... Zwłaszcza wobec dorosłych, do dzieci mówił, a do nich się w ogóle nie odzywał, nawet jak ich znał, mówił do mnie na ucho i prosił, żebym to przekazywała. Mutyzm wybiórczy. Obawiałam się, że przedszkole mogłoby być dla niego zbyt stresujące.*
- „ja” (mama Edyta): *Nie jestem fanką rzucania na głęboką wodę. Uważam, że dziecko potrzebuje czasu, żeby dojrzeć do pewnych rzeczy. Nie uznaje przymusu typu: „skoro nie mówi, to niech pójdzie do przedszkola i się zahartuje”. Widziałam, że moje podejście ma sens, że czasem wystarczy dać dziecku czas.*
- rodzice – dzieci: *My jako rodzice mamy wpływ na dzieci przez te pierwsze kilka lat, potem dominują znajomi, przyjaciele. I rozmawialiśmy o tym, że chcemy ich wychować po chrześcijańsku, katolicku, ochronić przed zbyt wczesnym*

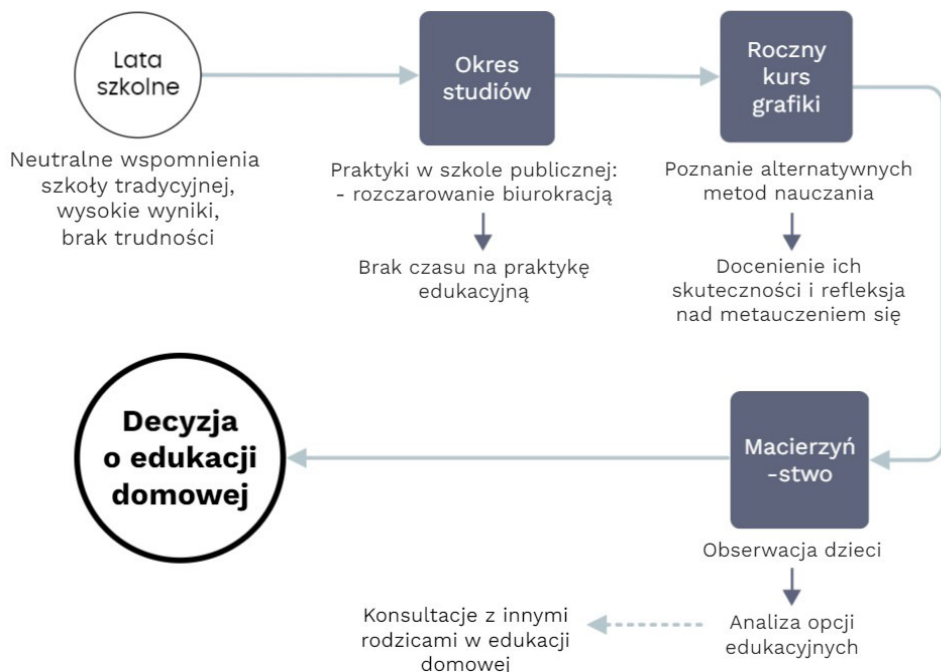
pojawieniem się niecenzuralnych tematów internetowych w szkole, nie w wieku 7–8 lat...

- *mąż (tata Waldek): Też to czuł ze mną [...] to poszło bardzo płynnie, naturalnie. On chodzi do pracy, utrzymuje rodzinę i też widzi, że to działa. On widzi plusy, bo sam chodził do szkoły, będąc takim nieśmiałym dzieckiem.*
- *córka Lidia: Ma siedem lat i jest bardzo żywiołowa, pobudzona, ruchliwa i potrzebuje tego ruchu bardzo dużo [...]. Teraz zakończyliśmy etap zerówki w edukacji domowej. Gdyby mogła uczyć się w szkole matematyki biegając na bieżni, to pewnie by do niej poszła.*
- *osoby w przedszkolu Montessori: Było tak, że oni poszli na chwilę do przedszkola Montessori, jak Lidka miała trzy latka, a Karol miał pięć lat, bo chcieli spróbować iść, poszli z ciekawości. Chodzili jakiś czas i na początku im się podobało, bardzo szybko się zaadaptowali, bawili się z dziećmi, ale potem im się znudziło, zniechęcili się, były płacze rano, że tak codziennie to nie chcą.*
- *syn Daniel: Gdy chodzili do przedszkola, to ja byłam w ciąży z Danielem, byłam w domu i był też strach, bo to był okres COVID-u, nie wiadomo wtedy jak to było poważne. Teraz Daniel jest w wieku przedszkolnym, więc formalnie nie uczestniczy w edukacji domowej, bo wiekowo jest za mały, bo przedszkole w Polsce jest nieobowiązkowe. [...] On się uczy, ale to jest zabawa.*
- *osoby ze wspólnot prowadzących edukację domową: Nasi przyjaciele z kręgów katolickich też zaczęli edukację domową, część z nich miała dzieci, które chodziły do drugiej, trzeciej klasy w szkole i to nie działało. Przekonali się, że to coś ciekawego i chcieli spróbować.*
- *rodziny w edukacji domowej: Naszym ograniczeniem jest teraz transport do większej miejscowości, gdzie są liczne rodziny w ED i kooperatywa, na przykład w wybranym dniu jedna mama prowadzi dwie godziny matematyki dla wszystkich dzieci. Ale szukamy się, jestem na grupach edukacji domowej w mediach społecznościowych, wymieniamy się materiałami, doświadczeniem.*

- dzieci w tradycyjnym systemie oświaty: *Pamiętam, jak ich pytałam, jak im się podoba pierwsza klasa i myślałam, że będą radosne, bo to początek szkoły. Ja pamiętam ten czas dobrze, trochę zabawy, nauki... A oni mi odpowiadali, że nie lubią szkoły, że nie chcą jej... Byłam po prostu przerażona, że co to jest za szkoła, żeby już w tym wieku taka niechęć i trauma.*
- członkowie dalszej rodziny: *Było kilka różnych perspektyw, ale większość to przyjęła z ciekawością, może na początku było więcej zdziwienia i trzeba było dużo tłumaczyć, jak to wygląda, bo te parę lat temu też nie było to takie popularne, ale teraz mamy wsparcie.*

Motywową do rozpoczęcia edukacji domowej stały się również osobiste doświadczenia edukacyjne Edyty i konkretne wydarzenia z różnych okresów jej życia. Najistotniejsze z nich zaprezentowano na poniższym schemacie.

Rysunek 2. Proces decyzyjny mamy-edukatorki o rozpoczęciu edukacji domowej



Źródło: opracowanie własne.

Badana mama nie odnotowała własnych negatywnych doświadczeń związanych z tradycyjną edukacją szkolną. Wręcz przeciwnie, stwierdziła: *lubiłam szkołę, dobrze się uczyłam, nie miałam żadnych problemów*. Pierwsze poważne rozczarowanie tradycyjnym systemem edukacji pojawiło się u niej podczas studiów, gdy realizowała praktyki w szkole podstawowej. Uświadomiła sobie wtedy przerost biurokracji w szkole, co było dostrzegalne m.in. w konieczności prowadzenia obszernej dokumentacji związanej z działalnością edukacyjno-wychowawczą: *A życie wyglądało inaczej niż to, co na papierze*. Jedynym pozytywnym doświadczeniem była praca polegająca na prowadzeniu kółka informatycznego i zajęć z grafiki komputerowej: *Było to naprawdę normalne, te dzieciaki były zainteresowane, a ty mogłaś je uczyć*.

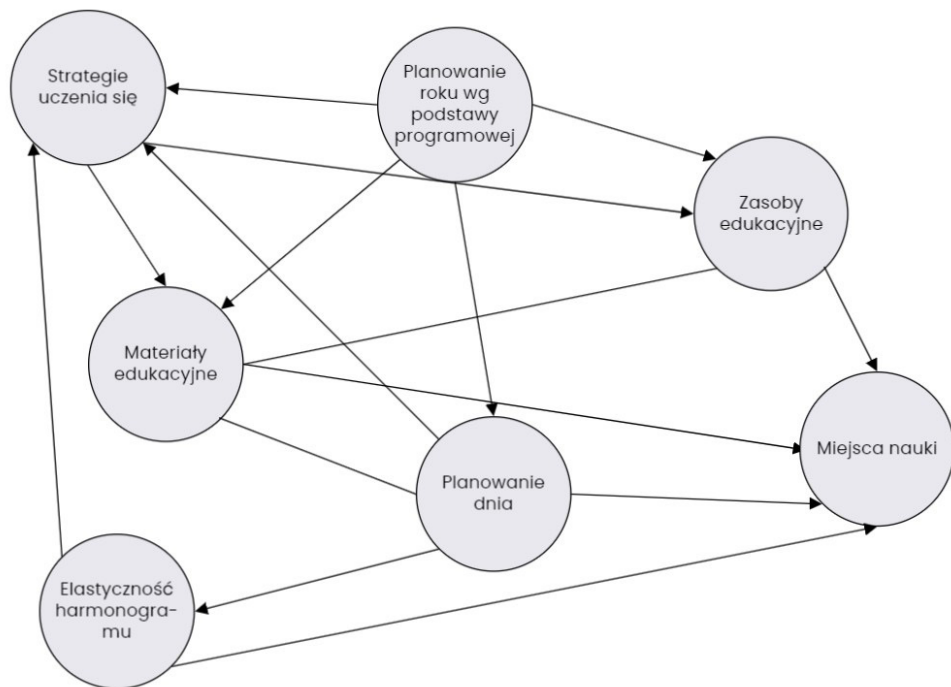
Kolejnym przełomowym momentem w jej edukacji był udział w rocznym kursie grafiki komputerowej z projektowania 2D i 3D, prowadzonym przez kanadyjskich specjalistów preferujących alternatywne wobec wcześniej jej znanej w tradycyjnym systemie edukacji metody nauczania: *Było mnóstwo zajęć praktycznych, własnych projektów z asystentami. Wykładowca uruchamiał swój komputer, rzutnik, modelował, a ty pracowałaś równolegle z nim [...]. Niesamowicie szybko nauczyłam się tak dużo... W końcu to pojęłam! Po roku tego kursu miałam tak pełną wiedzę, że mogłam od razu zacząć pracę w tym zawodzie*.

Edyta podjęła w tym czasie refleksję nad czasem, jaki straciła bazując na nieefektywnych strategiach uczenia się: *Zrozumiałam, że naprawdę jesteś w stanie wszystko ogarnąć, tylko musisz mieć czas, żeby to przyjąć i musisz mieć dobrych nauczycieli lub dobre tutoriale czy w ogóle źródło wiedzy, i jesteś w stanie się nauczyć. Może nie we wszystkim będziesz mistrzem, ale to zrozumiesz*. Dalsze decyzje o rozpoczęciu edukacji domowej były przede wszystkim dyktowane różnorodnymi potrzebami wychowawczymi dzieci, które zostały wcześniej omówione.

Organizacja i stosowane strategie edukacyjne w nauczaniu domowym

Na podstawie analizy działań edukacyjnych matki wyodrębniło główne komponenty i opracowano powiązania między nimi, tworząc przejrzysty obraz stosowanych strategii i metod nauczania w codziennej edukacji domowej.

Rysunek 3. Schemat organizacji edukacji domowej



Źródło: opracowanie własne.

Edyta podkreśliła, że ceni sobie porządek i organizację, dlatego w edukacji domowej dużą wagę przywiązywała do rutyny. Przed rozpoczęciem roku szkolnego zapoznała się z podstawą programową, opracowała ogólne zagadnienia dla każdego dziecka oraz strategię zdobywania wiedzy. Zaznaczyła jednak, że edukacja domowa jest bardzo elastyczna: *Czasem im się nie chce czegoś nauczyć, ale wiedzą, że i tak od niczego nie uciekną, wrócą te tematy. Ja nie muszę nad nimi stać z różgą i wystawiać za to złych ocen. Mają świadomość, że jeśli się nie nauczą, to rówieśnicy już będą to wiedzieć. Poza tym dzieci mają same z siebie takie poczucie, że chcą poznawać świat. Chcą się nauczyć czytać, żeby potem móc czytać o tym, co ich interesuje.*

Badana wskazała również na elastyczność w wyborze miejsc nauki: *Zwykle rano, po śniadaniu, sprzątam na stole i uczymy się różnych rzeczy, ale to jest bardzo płynne. Uczymy się w kuchni podczas gotowania, idziemy na spacer do parku czy lasu i poznajemy rodzaje*

drzew, liczymy na huśtawce, czy uczymy się kolorów na podwórku. Dużo pracujemy na świeżym powietrzu, jesteśmy wolni.

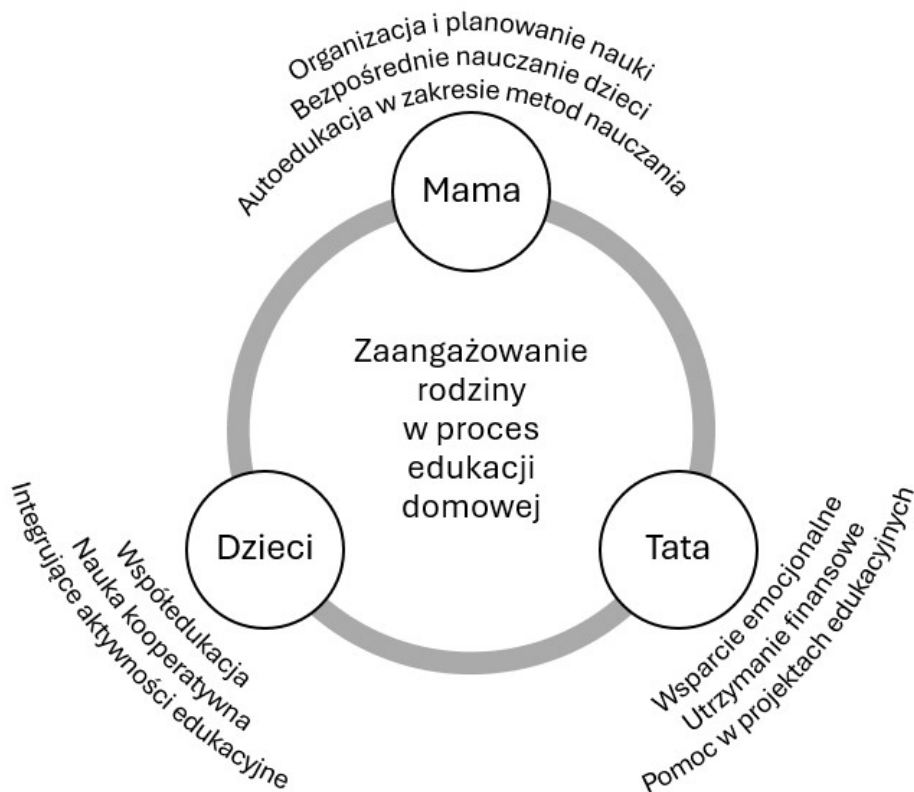
Taka swoboda pozwala na naturalne i spontaniczne podejście do nauki, dostosowując ją do codziennych czynności i zainteresowań dzieci.

Należy jednak podkreślić, że badana mama jest świadoma tego, iż organizacja edukacji domowej to nie lada wyzwanie. Jak sama stwierdziła: *Czasem bywa tak, że jestem zmęczona ustawianiem wszystkiego, trzeba o tym myśleć z wyprzedzeniem... Ale też cieszy mnie uczenie dzieci ciekawostek, wspólne odkrywanie świata, uczenie ich współpracy i myślenia. Nie mamy tej pogoni porannej, typowych nerwów szkolnych.* Pomimo trudności związanych z planowaniem, Edyta docenia możliwość spędzania czasu z dziećmi w sposób bardziej elastyczny i mniej stresujący niż tradycyjne nauczanie szkolne.

Edyta podkreśliła, że dzięki takiemu podejściu do edukacji zarówno ona sama, jak i dzieci są w ciągłym procesie nauki: *Nie tracimy czasu na sprawdzanie obecności, wpisy do dziennika, sprawy organizacyjne... W szkole dzieci zaczynają zagłębiać się w temat, odkrywają nowe rzeczy i przerywa to dźwięk dzwonka. I tak od początku, po pięciominutowej przerwie.*

Zaangażowanie w proces edukacji ilustruje schemat, który przedstawia, w jaki sposób poszczególni członkowie rodziny uczestniczą w organizacji edukacji domowej, podkreślając ich rolę i wkład w ten proces.

Rysunek 4. Schemat zaangażowania rodziny w proces edukacji domowej



Źródło: opracowanie własne.

Rozwój umiejętności metauczenia się w edukacji domowej

Mama-edukatorka jasno określiła swoje oczekiwania wobec edukacji domowej swoich dzieci: *Jesteśmy na etapie wczesnoszkolnym, więc naturalne jest, że dziecko potrzebuje mojej obecności i wyjaśnień. Zależy mi na tym, aby ta wspólna nauka doprowadziła do tego, że posiadając podstawowe umiejętności, takie jak czytanie, pisanie i liczenie, będą w przyszłości samodzielnie zdobywać wiedzę.*

Edyta zaznaczyła, że poświęca czas na rozmowy z dziećmi o procesie nauki, strategiach uczenia się i zdobywaniu wiedzy z różnych źródeł, co rozwija u nich myślenie kognitywne i metauczenie się. Analiza opisanego przez nią rozwoju kompetencji obrazuje poniższa tabela.

Tabela 1. Ewolucja kompetencji w edukacji domowej: przejście od podstawowych działań do rozwiniętych umiejętności metauczenia się

Początkowe działania (od)	Proces edukacyjny (poprzez)	Zaawansowane umiejętności (do)
Zabawa swobodna	Tworzenie własnych reguł i zasad	Tworzenie kreatywnych rozwiązań
Nauka w grupie zróżnicowanej wiekowo	Wspólna praca nad projektami	Umiejętność inkluzywnej współpracy
Nauka przez obserwację	Samodzielne eksperymentowanie	Rozwijanie krytycznego myślenia
Odkrywanie zainteresowań	Indywidualne projekty	Autonomiczne uczenie się
Rytuały domowe (czytanie książek, dyskusje)	Tworzenie własnych opinii	Refleksja nad własnym procesem nauki (metauczenie się)

Źródło: opracowanie własne.

Tabela ilustruje ewolucję od podstawowych działań edukacyjnych, które często stanowią punkt wyjścia dla edukacji domowej, do bardziej zaawansowanych umiejętności. Każdy etap płynnie przechodzi w kolejny, ukazując jak systematyczne działania w ramach edukacji domowej prowadzą do rozwoju kluczowych kompetencji, takich jak: kreatywne rozwiązywanie problemów, inkluzywna współpraca, krytyczne myślenie oraz refleksja nad własnym procesem nauki związanej z metauczeniem się obejmującym takie aspekty, jak: świadomość własnych procesów myślowych, planowanie strategii uczenia się, monitorowanie i kontrolowanie postępów w nauce oraz adaptowanie technik uczenia się w odpowiedzi na różne wyzwania. Te umiejętności są niezwykle wartościowe w XXI wieku, ponieważ przygotowują uczniów do radzenia sobie w dynamicznie zmieniającym się świecie pracy, ceniącym innowacyjność i ciągłe samodoskonalenie się.

Implikacje pedagogiczne

Na podstawie analizy wywiadu z matką, która podjęła decyzję o edukacji domowej swoich dzieci, można wyprowadzić kilka istotnych implikacji pedagogicznych oraz wskazówek dla różnych grup zainteresowanych edukacją: edukatorów, rodziców, nauczycieli i społeczeństwa.

Wskazówki pedagogiczne dla edukatorów:

- **Indywidualizacja nauczania:** Edukatorzy powinni dostrzegać wartość indywidualnego podejścia do ucznia, dostosowując metody nauczania do potrzeb, stylu uczenia się oraz tempa rozwoju każdego dziecka. Jak pokazuje przypadek matki z wywiadu, indywidualizacja może znacząco wpłynąć na efektywność edukacji i satysfakcję z procesu nauczania.
- **Wsparcie dla rodziców:** Edukatorzy powinni tworzyć zasoby i programy wspierające rodziców, którzy decydują się na edukację domową, np. poprzez oferowanie materiałów dydaktycznych, szkoleń i porad dotyczących organizacji procesu nauczania w domu. Wsparcie może pomóc rodzicom w radzeniu sobie z wyzwaniami edukacyjnymi i emocjonalnymi.

Wskazówki dla rodziców:

- **Świadome podejmowanie decyzji:** Rodzice powinni podejmować decyzję o edukacji swoich dzieci na podstawie dokładnej analizy ich potrzeb, zainteresowań i stylu uczenia się. Jak pokazuje wywiad, decyzja o edukacji domowej powinna być przemyślana i oparta na realnych obserwacjach dziecka oraz jego reakcji na różne metody nauczania.
- **Zrównoważenie ról:** Rodzice pełniący rolę edukatorów powinni dążyć do zachowania równowagi między rolą nauczyciela a rolą rodzica. W wywiadzie matka podkreślała, jak ważne jest, aby dbać o więzi rodzinne i integrację rodzeństwa w codziennej organizacji nauczania.
- **Budowanie sieci wsparcia:** Rodzice prowadzący edukację domową powinni aktywnie poszukiwać pomocy w postaci grup wsparcia, spotkań z innymi rodzinami, a także korzystać z dostępnych zasobów online. Takie działania mogą pomóc w łagodzeniu izolacji społecznej i wymianie doświadczeń z innymi rodzicami.

Wskazówki dla nauczycieli:

- **Elastyczność w nauczaniu:** Nauczyciele powinni być otwarci na różne formy nauczania, w tym na współpracę z rodzinami prowadzącymi edukację domową. Powinni także dążyć do zrozumienia indywidualnych potrzeb

uczniów, co może pomóc w lepszym dostosowaniu programu nauczania.

- **Współpraca z rodzicami:** Nauczyciele mogą pełnić rolę doradców dla rodziców prowadzących edukację domową, oferując swoje doświadczenie i wiedzę w zakresie pedagogiki oraz pomagając w planowaniu i ocenie postępów edukacyjnych dzieci.

Wskazówki dla społeczeństwa:

- **Zwiększanie świadomości na temat edukacji domowej:** Społeczeństwo powinno być informowane o możliwościach i wyzwaniach związanych z edukacją domową. Ważne jest promowanie zrozumienia i akceptacji dla różnych form edukacji, w tym edukacji domowej, jako równorzędnej alternatywy dla tradycyjnego systemu szkolnego.
- **Wspieranie różnorodnych form edukacji:** Organizacje społeczne oraz instytucje edukacyjne powinny wspierać różnorodne formy edukacji, uznając edukację domową za wartościowy wybór, który może odpowiadać na specyficzne potrzeby niektórych dzieci i rodzin.
- **Tworzenie struktur wsparcia:** Warto, aby społeczności lokalne i organizacje pozarządowe tworzyły struktury wsparcia dla rodzin prowadzących edukację domową, takie jak centra edukacyjne, grupy spotkań czy dostęp do zasobów edukacyjnych.

Powyższe implikacje i wskazówki mogą pomóc w lepszym zrozumieniu i wsparciu rodzin, które decydują się na edukację domową, a także w promowaniu bardziej elastycznego i zindywidualizowanego podejścia do nauczania w różnych kontekstach edukacyjnych.

Wnioski z badań

Badania wykazały, że edukacja domowa znacząco wspiera rozwój kompetencji metauczenia się u dzieci dzięki indywidualnemu podejściu do nauczania i elastyczności w organizacji procesu edukacyjnego. Edukatorzy, korzystając z refleksyjnego podejścia, mogą skutecznie rozwijać u dzieci umiejętności samodzielnego myślenia, planowania i adaptacji. Wyniki badań pokazują, że edukacja domowa może być

wartościowym modelem kształcenia, szczególnie w kontekście rozwijania umiejętności niezbędnych w XXI wieku. Zaleca się dalsze badania nad strategiami stosowanymi w edukacji domowej oraz ich długoterminowym wpływem na rozwój kompetencji metauczenia się u dzieci.

Bibliografia

- Bojarska-Sokołowska A. (2018). *Domowa edukacja matematyczna dzieci i młodzieży*, [w:] H. Kąkol (red.), *Współczesne problemy nauczania matematyki*, Fundacja „Matematyka dla Wszystkich”, s. 73–98.
- Budajczak M. (2004). *Edukacja domowa*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Budajczak M. (2017). *Polska edukacja domowa jako „mise en abyme” między kondycją ludzką a społecznymi konstrukcjami oświatowymi*, „Studia Paedagogica Ignatiana”, t. 20, nr 3, s. 47–62.
- Budajczak M. (2020). *Rola rodziny i indywidualnych relacji w edukacji domowej*, „Edukacja Alternatywna w Polsce”, t. 15, nr 2, s. 89–105.
- Castells M. (2024). *Advanced Introduction to Digital Society*, Cheltenham–Northampton (MA): Edward Elgar Publishing.
- Flavell J.H. (1979). *Metacognition and Cognitive Monitoring: A New Area of Cognitive-developmental Inquiry*, „American Psychologist”, t. 34, nr 10, s. 906–911, <https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.906>
- Flick U. (2012). *Projektowanie badania jakościowego*, przeł. P. Tomanek, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Fundacja Edukacji Domowej (2023). *Norwa jakość czy patologia? Edukacja domowa w Polsce – raport Fundacji Edukacji Domowej*, Kraków: Fundacja Edukacji Domowej, <https://domowa.edu.pl/raport-ed-2023/> [dostęp: 20.08.2024].
- Jakubiak K. (2017). *Polskie tradycje edukacji domowej*, „Studia Paedagogica Ignatiana”, t. 20 nr 3, s. 19–30, DOI: 10.12775/SPI.2017.3.001 [dostęp: 20.08.2024].
- Klus-Stańska D. (2010). *Dydaktyka wobec chaosu pojęć i zdarzeń*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Konecki K. (2000). *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Krasuska-Betiuk M., Dropia P. (2021). *Blaski i cienie edukacji domowej w przekonaniach praktykujących ją matek*, „Wychowanie w Rodzinie”, t. 24, nr 1, s. 25–45, <https://doi.org/10.34616/www.2021.1.025.045>
- Krawiec M., Tłuściak-Deliowska A. (2020). *Edukacja domowa jako alternatywna forma realizacji obowiązku szkolnego. Stan polskich badań i perspektywy badawcze*, „Przegląd Pedagogiczny”, nr 1, s. 191–202.

- Krysztolik J., Piestrzyńska A., Walulik A. (2016). *Strukturalna analiza biblijnych tekstów narracyjnych – implikacje pedagogiczne*, „Jakościowe Badania Pedagogiczne”, t. 1, nr 1, s. 49–60, <https://doi.org/10.18276/jbp.2016.1.1-04>
- Kwiatkowska H., Lewowicki T. (2010). *Pedagogika dialogu. W poszukiwaniu modelu kształcenia nauczycieli w społeczeństwie wiedzy*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Kwieciński Z. (2007). *Socjologia edukacji. Zarys problematyki*, Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Lendzion K., Wołk A. (2023). *Dlaczego rodzice edukują dzieci w domu? Motywy podjęcia edukacji domowej w świetle badań własnych*, „Roczniki Nauk Społecznych”, t. 51, nr 3, s. 51–69, <https://doi.org/10.18290/rns2023.0028>
- Marek Z. (2017). *Pedagogika towarzyszenia. Perspektywa tradycji ignacjańskiej*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.
- Marek Z., Walulik A. (2019). *Pedagogika świadectwa. Perspektywa antropologiczno-kerygmaticzna*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.
- Marek Z., Walulik A. (red.) (2020). *Pedagogika religii*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.
- Martin-Chang S., Gould O.N., Meuse R.E. (2011). *The Impact of Schooling on Academic Achievement: Evidence from Homeschooled and Traditionally Schooled Students*, „Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement”, t. 43, nr 3, s. 195–202, <https://doi.org/10.1037/a0022697>
- Minczanowska A. (2018). *Homeschooling po polsku, czyli kilka refleksji o stanie edukacji domowej w Polsce*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, t. 13, nr 4(50), s. 129–140, DOI: 10.14632/eetp.2018.13.50.129
- Ministerstwo Edukacji Narodowej (1991). Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. (Dz.U. 1991, nr 95, poz. 425).
- Ministerstwo Edukacji Narodowej (1999). Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 1999 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki dla dzieci i młodzieży poza szkołą (Dz.U. 1999, nr 14, poz. 115).
- Ministerstwo Edukacji i Nauki (2017). Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. 2017, poz. 59, z późn. zm.).
- Ministerstwo Edukacji Narodowej (2020). *Informacja o realizacji zadań oświatowych w roku szkolnym 2019/2020*, Warszawa: Ministerstwo Edukacji Narodowej, <https://www.gov.pl/web/edukacja/informacja-o-realizacji-zadan-oswiatowych-20192020> [dostęp: 20.08.2024].
- Ministerstwo Edukacji Narodowej (2021). Ustawa o zmianie ustawy Prawo oświatowe z dnia 12 maja 2021 r. (Dz.U. 2021, poz. 1182).
- Ministerstwo Edukacji i Nauki (2021). *Informacja o realizacji zadań oświatowych w roku szkolnym 2020/2021*, Warszawa: Ministerstwo Edukacji

- i Nauki, <https://www.gov.pl/web/edukacja/informacja-o-realizacji-zadan-oswiatowych-20202021> [dostęp: 20.08.2024].
- Mółka M., Lasoń A. (2020). *Inkluzja społeczna osób bezdomnych: Badania narracyjne*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.
- Przybylska I. (2020). *Język obcy obszarem uczenia się dorosłego w średnim wieku*, „Edukacja Dorosłych”, t. 83, nr 2, s. 101–111, <https://doi.org/10.12775/ED.2020.016>
- Ray B.D. (2009). *Homeschool Progress Report 2009: Academic Achievement and Demographics*, Salem (OR): National Home Education Research Institute.
- Ray B.D. (2021). *Home Education: The Current Picture – 2019*, Salem (OR): National Home Education Research Institute, <https://www.nheri.org/research> [dostęp: 20.08.2024].
- Rubacha K. (2003). *Metody zbierania danych w badaniach pedagogicznych*, [w:] B. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 1, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 34–58.
- Rubacha K. (2008). *Metodologia badań nad edukacją*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Sennett R. (2006). *The Culture of the New Capitalism*, New Haven (CT): Yale University Press.
- Silverman D. (2023). *Interpretacja danych jakościowych. Metody analizy rozmowy, tekstu i interakcji*, przeł. M. Głowacka-Grajper, J. Ostrowska, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Stowarzyszenie Edukacji w Rodzinie (2020). *Raport na temat stanu edukacji domowej w Polsce*, <https://domowa.edu.pl/raport-ed-2023/> [dostęp: 20.08.2024].
- Urbaniak-Zajac D. (2008). *Rzeczywistość pedagogiczna a sposoby jej poznawania – perspektywa interpretacyjna*, [w:] K. Rubacha (red.), *Konceptualizacje przedmiotu badań pedagogiki*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 185–200.
- Uszyńska-Jarmoc J. (2010). *Metauczenie się dzieci w młodszym wieku szkolnym*, [w:] E. Jaszczyszyn, J. Szada-Borzyszkowska (red.), *Edukacja dziecka – mity i fakty*, Białystok: Trans Humana Wydawnictwo Uniwersyteckie, s. 63–75.

ADRES DO KORESPONDENCJI:

Dr Danuta Kądziołka
 Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
 Instytut Nauk Pedagogicznych
 e-mail: danuta.kadziolka@ignatianum.edu.pl